

Szemle, ismertetés

**Imrényi András – Kugler Nóra – Ladányi Mária –
Markó Alexandra – Tátrai Szilárd – Tolcsvai Nagy Gábor**
Nyelvtan

Szerk: Tolcsvai Nagy Gábor. Budapest: Osiris Kiadó. 2017. 1152 pp.
ISBN 978-963-276-291-3

Az Osiris kiadásában megjelent *Nyelvtan* című kötet az első funkcionális kognitív nyelvészeti keretben született munka, amely céljaul a magyar nyelv jelenkori állapotának átfogó leírását tűzi ki. A könyv az eddig megjelent, magyar nyelvvel foglalkozó nyelvtanokhoz képest szélesebben jelöli ki a nyelvtani leírás hatókörét, hiszen a hagyományosan a grammatika körébe sorolt alaktan és mondatan mellett a hangtan, a jelentés és a pragmatika is külön fejezetet kap. Az *Osiris Nyelvtan*-nak a megszokottnál tágabb hatóköre ugyanakkor nem feltétlenül meglepő annak, aki ismeri a kognitív nyelvészeti irányzatot, hiszen az irányzat egyik legfontosabb alapvetése a holizmus, vagyis az az elképzelés, hogy a nyelv különböző, a nyelvészeti kutatás által szétválasztott részterületei esetében valójában ugyanazok az általános alapelvek működnek. Ezek a közös alapelvek teszik lehetővé, hogy egymástól látszólag kifejezetten távol álló részterületeket is egységes keretben, koherens módon lehessen tárgyalni.

Az *Osiris Nyelvtan* elkészítésének szakmai közegét az ELTE-n alakult, 2005 óta működő DiAGram Funkcionális nyelvészeti műhely adta. A fejezetek szerzői Imrényi András, Kugler Nóra, Ladányi Mária, Markó Alexandra, Tátrai Szilárd és Tolcsvai Nagy Gábor, a könyv szerkesztője Tolcsvai Nagy Gábor. A szerzők korábban több monográfiát is publikáltak, amelyek az *Osiris Nyelvtanban* szereplő egyes fejezetek, fejezetrészek előzményeinek tekinthetők (pl. Tolcsvai Nagy 2011; 2016; Tátrai 2011; Imrényi 2013; Kugler 2015). A szóban forgó kötet azonban nem csupán ezen előzmények továbbgondolása. Az *Osiris Nyelvtan* egyik fő erénye ugyanis az, hogy a fejezeteket végigolvasva nem egymástól elszigetelten dolgozó kutatókra asszociálhatunk, hanem egy olyan szerzőgárdára, akik kifejezetten sok erőfeszítést tettek azért, hogy a „holizmus”, az egységesség valóban megvalósuljon a könyvben. Ez nem csupán a fejezetek közötti számos keresztivatkozásban vagy az egységes terminushasználatban mutatkozik meg, hanem az egyes nyelvi jelenségek magyarázataiban is. Mindemellett hangsúlyozandó, hogy a könyv fejezetei külön, önálló műként is olvashatók, a megértéshez nem szükséges az azt megelőző részek elolvasása.

Egy több mint ezer oldalas, a magyar nyelv nyelvtanát átfogóan leíró könyv ismertetésekor nincsen egyszerű dolga a szerzőnek. Egyrészt nem lehetséges a könyv összes következtetésének az összefoglalása, hiszen az értelemszerűen messze meghaladná a műfaj terjedelmi korlátait. Másrészt a szerző nem is rendelkezhet a hangtántól a mondatanon át a pragmatikáig egyaránt olyan szintű ismeretekkel, hogy a kötetben szereplő összes magyarázatra, következtetésre

megfelelő módon reflektálhasson. Éppen ezért ebben az ismertetésben az *Osiris Nyelvtan*ban tárgyalt témák rövid leíró összefoglalása mellett elsősorban annak bemutatására törekszem, hogy a funkcionális kognitív nyelvészet legfontosabb alapelvei hogyan érvényesülnek a könyv öt nagy fejezetében. Egy nyelvtan annál jobb, minél egyszerűbben tud megmagyarázni minél több nyelvi jelenséget. Egy nyelvtan egyszerűségét jelentős mértékben a használatba vett magyarázó elvek száma határozza meg. Vagyis egy nyelvtan akkor jó, ha kevés elv alapján képes megmagyarázni a nyelvi jelenségek széles körét. Ahogyan azt az alábbiakban látni fogjuk, az *Osiris Nyelvtan* szerzői kevés alapelvből kiindulva magyarázzák a hangtántól a pragmatikáig terjedő jelenségek széles körét.

A könyv első, Tolcsvai Nagy Gábor által írt *Bevezetés* fejezete bemutatja a funkcionális kognitív nyelvészet legfontosabb, a további fejezetekben a magyarázatok kiindulópontjaiként megjelenő alapelveit (a kognitív nyelvészet alapelveiről pl. l. Langacker (1999), Croft–Cruse (2004), Kövecses–Benczes (2010) és Tolcsvai Nagy (2013)). A funkcionális kognitív nyelvészet hangsúlyozza rendszer és használat egységét. Az *Osiris Nyelvtan* tehát egy használatalapú nyelvtan, amit a könyv végén szereplő fogalomtár a következőképpen magyaráz: a használatalapú nyelvtan „egységben mutatja be rendszer és használat kettősségét, egyszerre összpontosítva a rendszer jellemzőire és a használati lehetőségekre, a beszélői tudásnak megfelelően” (1067). A használatalapúság előtérbe kerülésével magyarázható, hogy pragmatika fejezet is helyet kapott a kötetben. Ugyanakkor megjegyzendő, hogy a beszélői perspektíva, illetve a kontextuális tényezők figyelembe vétele nem pusztán a *Pragmatika* fejezetben, elszigetelt módon, hanem a könyv egészében érvényesül. A használatalapúság elvének egyik további következménye, hogy az *Osiris Nyelvtan* nemcsak konstruált példákkal, hanem számos esetben valós nyelvhasználatból származó példával dolgozik. Ezek a példamondatok, illetve példaszövegek a Magyar Nemzeti Szövegtárból, az ELTE BTK Mai Magyar Nyelvi Tanszékének Beszélt nyelvi gyűjteményéből, a Kugler Nóra által, eredetileg az inferencialitás vizsgálatához készített korpuszból, valamint további szövegekből, adott esetben internetes oldalakról származnak.

Az olvasó számára a *Pragmatika* mellett a *Jelentéstan* fejezet szereplése is szokatlannak tűnhet egy *Nyelvtan* című könyvben. A nyelvtani leírásoknak a szemantika általában nem szokott a része lenni, hiszen egy nyelv nyelvtana a hagyományos megközelítésben csupán az adott nyelv formai tulajdonságainak a leírásából áll. A funkcionális kognitív nyelvészet azonban a jelentést és a formát nem választja élesen szét, a formai tulajdonságokat ugyanis a jelentés irányából magyarázza. Ebben a megközelítésben tehát forma és jelentés egymásra vonatkoztatása a nyelvtani leírás egyik kulcsmozzanata. Az egymásra vonatkoztatás alapja az az elképzelés, hogy a grammatikai szerkezetek formai tulajdonságai és jelentése között hasonlóság van, a forma valamilyen absztrakt módon leképezi a jelentést, vagy más megfogalmazásban: a jelentés motiválja a formát. Egy funkcionális kognitív nyelvészeti keretben született nyelvtani leírásnak ily módon a szemantika válik a kiindulópontjává.

A funkcionális kognitív nyelvészet egy további, talán a más keretekben dolgozó nyelvészek számára is leginkább ismert alapelve a prototípuselvű kategorizáció. Ennek lényege az, hogy a nyelvészet által vizsgált különböző kategóriák (fogalmak, szófajok, szintaktikai szerkezetek stb.) rendelkeznek prototipikus példányokkal,

amelyek az adott kategória összes tipikus tulajdonságát felmutatják, és kevésbé prototipikus, illetve periférikus példányokkal, amelyek az adott kategóriának csak néhány tipikus tulajdonságával rendelkeznek. A prototípuselvvél szorosan összefügg – tulajdonképpen abból következik – a kontinuumelv, az az elgondolás, hogy az egyes kategóriák között nem lehet éles határt húzni, mivel vannak olyan átmeneti példányok, amelyek egyszerre több kategória tulajdonságait is magukon viselik. Az egyes kategóriák a periférikus példányaik mentén tehát összemosódnak. A kategóriák prototípuselvű szerveződéséből kiinduló nyelvtani leírásban így nem szükséges, hogy egy adott nyelvi jelenséget (morfémát, szintaktikai szerkezetet, szöveget stb.) egyértelműen besoroljunk egy adott nyelvtani kategóriába, hanem mondhatjuk azt, hogy az adott jelenség több kategóriának is felmutatja bizonyos tulajdonságait.

Az *Osiris Nyelvtan* érvényesíti a funkcionális és kognitív nyelvészeti irányzatokra jellemző sémaalapú megközelítést. A sémák olyan, a nyelvhasználatból absztrahált, a konkrét megnyilatkozásoknál absztraktabb/sematikusabb tudásreprezentációk, amelyek alapján a beszélők létrehozzák a megnyilatkozásaikat. Egy adott megnyilatkozást természetesen több séma is motiválhat. A sémáknak a szabályokkal szemben nem kötelező minden, a hatókörükbe tartozó esetben megvalósulniuk. A sémák megvalósulása valószínűségalapú, minél erősebb egy séma, annál nagyobb eséllyel valósul meg (és annál inkább hasonlít a nem funkcionális nyelvtanok szabályaira). Az *Osiris Nyelvtan* tehát a szabályalapú nyelvtanokkal szemben egy sémaalapú nyelvtan, amelynek alkotóelemei nem a kötelező jelleggel megvalósuló szabályok, illetve a szabályoknak nem engedelmessé, kivételként regisztrált esetek, hanem eltérő hatókörű és eltérő erősségű, adott esetben egymással is versengő sémák.

Végezetül az *Osiris Nyelvtan* egyik további fontos elve a konstrukciós megközelítés, amely abból indul ki, hogy a mentális lexikonunk nemcsak szavakat, hanem konkrét megnyilatkozásokból absztrahált sematikus morfológiai és szintaktikai szerkezeteket is tartalmaz. Ezek az absztraktabb konstrukciók a konkrét megnyilatkozásainkat motiváló sémák egy altípusának tekinthetők, és a szavakhoz hasonlóan egy szemantikai és egy fonológiai oldal szimbolikus kapcsolataként írhatók le. A morfológiai és a szintaktikai szerkezetek létrehozását motiváló konstrukciók a szavaktól puszta a jelentés és a forma sematikusságában, illetve a formai oldal összetettségében különböznek. Az *Osiris Nyelvtan* tehát nem csupán használat- és sémaalapú nyelvtan, hanem egyben konstrukciós nyelvtan is, amely a morfémat és a sémaként absztrahált összetettebb morfológiai és szintaktikai konstrukciókat is azonos elvek mentén, forma-jelentés párként kísérli meg leírni.

A bevezetőt a Markó Alexandra által írt *Hangtan* fejezet követi. A *Hangtan*nak a Bevezetést követő 2. alfejezete bemutatja a beszéd kialakulásának a feltételeit az egyedfejlődés és az emberi faj evolúciója szempontjából, valamint a beszédnek a különböző szinteken megragadható hangzásegységeit, a szavakat, a szótagokat, a beszédhangokat és a fonémákat. A beszédhangok és a fonémák leírásában a szerző érvényesíti a kognitív nyelvészet sémaalapú nyelvfelfogását: a beszédhangok a konkrét megvalósulásokból, absztrakciós műveletek révén létrejövő sémák, a fonémák pedig a sémaként megragadott beszédhangokból további absztrakció útján létrejövő még sematikusabb sémák. A fejezet példáját használva a *néz* és a *ring* szó *n*-je két különböző beszédhang, amelyek sémaként a nyelvi tudásunk részét képezik. Ezek a beszédhangok azonban egy magasabb absztrakciós szinten

ugyanazon fonémának mint absztraktabb sémának az allofónjai. A fonémákat a szerző a fonológiában általánosan elterjedt jelentésmegkülönböztető szerepük alapján különíti el.

A 3. alfejezet a beszéd és az írás viszonyát mutatja be. Az alfejezet részletesen kitér a beszéd hangzashű leírására létrehozott nemzetközi fonetikai ábécére (IPA), és külön bemutatja a magyar beszéd lejegyzéséhez szükséges IPA-jeleket. A 4. alfejezet tárgyalja a beszéd fiziológiai alapjait: az agy különböző területeinek a beszéd létrehozásában és megértésében betöltött szerepét, a beszédképző szerveket, valamint a beszédfeldolgozás fiziológiai hátterét. Az 5. alfejezet a beszéd akusztikai szerkezetével foglalkozik, bemutatva az akusztikai alapfogalmakat, a beszéd objektív akusztikai tulajdonságait, valamint az akusztikai jelek percepciójának a fő tulajdonságait, illetve ezek mérési lehetőségeit. A 6. alfejezet témája a beszéd szupraszegmentális szerkezete. A beszéd szupraszegmentális tulajdonságainak a tárgyalása során szó van a hanglejtésről, a hangsúlyról, a hangerőről, a beszédritmusról, az artikulációs és a beszédtempóról, a szünetről, valamint a hangszínezetről. Az alfejezet bemutatja a különböző mondatípusokhoz tartozó tipikus intonációs mintázatokat is.

A *Hangtan* fejezet leghosszabb, 7. alfejezete a beszéd szegmentális szerkezetével foglalkozik. A szerző részletesen bemutatja a magánhangzók és a mássalhangzók tulajdonságait, valamint a két nagy kategórián belül elkülöníthető alkategóriákat. Az alfejezet ugyancsak tárgyalja a beszéd különböző koartikulációs sajátosságait, azaz a beszédhangok egymásra hatását. A fonémák absztrahálódásával, illetve a magyar nyelv fonémarendszerével kapcsolatban is részletesebb leírást kapunk. Az *Osiris Nyelvtan* meghatározásában „egy fonémához tartozónak, egy fonéma (séma) megvalósulásainak tartjuk azokat a beszédhangokat, amelyeknek az egymással való felcserélése a hangalakban nem asszociál eltérő fogalmat” (183). A szerző hangsúlyozza, hogy egy absztraktabb, sémaként létező fonémát több beszédhang is megvalósíthat, mivel a beszédhangok bizonyos artikulációs-akusztikai-percepció sajátosságai az absztraktabb fonéma szintjén irrelevánssá válhatnak, ha az adott nyelvben azok nem rendelkeznek jelentésmegkülönböztető funkcióval. A fonémák jelentésmegkülönböztető szerepe úgynevezett minimális párokban, vagyis „egyetlen szegmentumnyi különbséget mutató szekvenciákban” (183) vizsgálható (pl. *lap – pap – nap – csap*). A szerző a magyar fonémarendszer bemutatásához kapcsolódóan tárgyalja a magánhangzó- és mássalhangzó-fonémák sorbarendeázési mintázatait is. Az alfejezet végén a szótagok felépítésének, illetve összefűzésének a mintázatairól olvashatunk, amelyek fonotaktikai sémákként értelmeződnek. A *Hangtan* utolsó, 8. alfejezete röviden bemutatja a kommunikációs helyzet és a beszéd hangtani sajátosságai közötti összefüggéseket.

Az *Osiris Nyelvtan* következő, leghosszabb fejezete a *Jelentés*. A fejezet szerzője Tolcsvai Nagy Gábor, leszámítva az evidencialitásról és modalitásról szóló alfejezetet, amit Kugler Nóra írt. A *Jelentés* fejezet három nagyobb egységre tagolható. Az első tizenegy alfejezet bemutatja a kognitív nyelvészet jelentésfelfogását, illetve számos, a nyelv működésében központi szerepet játszó szemantikai jelenséget. A Bevezetést követő 2. alfejezet a fogalmi szerkezetekből kiinduló kognitív nyelvészeti jelentésleírásnak olyan alapfogalmait tárgyalja, mint az absztrakció, a sematizáció, a kategorizáció, a típus, a konstruálás, a centralitás, a feltűnőség, a hatókör vagy a perspektíva. A jelentésszerkezetek leírása során elsősorban

a Langacker-féle jelentésmátrixokat használja a szerző (l. Langacker 2008). Az ezt követő három alfejezet a különböző összetettségű nyelvi kifejezések jelentésével foglalkozik. Itt megfogalmazódik az *Osiris Nyelvtan* egyik lényegi kiindulópontja, miszerint „a különböző összetettségű nyelvi kifejezéseknek egyaránt van jelentésük: az összetett mondatoknak éppúgy, mint a tagmondatoknak, a szavaknak, szóelemeknek. Másképp fogalmazva: minden nyelvi kifejezésnek van jelentése, függetlenül összetettségétől, méretétől és nyelvtani vagy szövegtani szerepétől” (236). A lexikai elemek jelentése mellett így szó esik itt a grammatikai elemek és az olyan összetettebb szerkezetek jelentéséről is, mint a referenciapont-szerkezet és a kompozitumszerkezet. A 6. és a 7. alfejezet a jelentéskiterjesztés különböző típusait, a metaforát, a metonímiát, az általánosítást, a specifikációt és a sémaátalakítást, illetve a jelentéskiterjesztések révén létrejövő jelentéshálózatokat mutatja be. A jelentéshálózatok leírása során nemcsak a főnevek és az igék poliszemiájára, hanem a grammatikai elemek poliszemiájára is kapunk példát, összhangban a kognitív nyelvészet azon elképzelésével, miszerint a grammatikai elemek a tartalmasabb jelentésű lexikai elemekhez hasonlóan vehetnek részt a jelentéskiterjesztés különböző típusaiban. A 8. alfejezet az explicit és az implicit jelentés kérdését tárgyalja, amit a *Pragmatika* fejezet részletesebben is vizsgál. A 9. alfejezet a jelentésváltozás, a 10. az episztemikus lehorgonyzás, a 11. pedig a szubjektívizáció jelenségét mutatja be.

A *Jelentéstan* következő öt alfejezete a szófajok és a grammatikai elemek szemantikai leírását tartalmazza. Külön alfejezetet kap az ige, a főnév, a melléknév és a számnév, valamint a névmás jelentésének a leírása. A szófajok jelentésének a leírása során érvényesül a kognitív nyelvészet séma- és prototípusalapú megközelítése. Az *Osiris Nyelvtan* leírásában a szófajok egyrészt egy-egy sémaként értelmezhető absztrakt fogalmi archetípust reprezentálnak, amelyeket a konkrét megvalósulások konkretizálnak valamilyen módon. Az ige által kifejezett fogalmi archetípus például a folyamat, a főnévhez tartozó fogalmi archetípus pedig a dolog fogalom. Másrészt az egyes szófajok prototípusalapon szerveződő szemantikai kategóriákként is megragadhatók: a kategóriába az adott szófaj összes tipikus jelentéstani tulajdonságát felmutató példányok és kevésbé tipikus, illetve periférikus példányok is tartoznak. Például a főnevek jelentése prototipikusan fizikai tárgy. Ugyanakkor a kategóriába tartoznak elvont jelentésű, adott esetben eseményszerkezettel is rendelkező főnevek (pl. *futás*) periférikus példányokként. A szerző az említett szófajok mellett az esetragok, a névutók, az igezőtők és a névelők jelentését is tárgyalja. A szófajokat, illetve a grammatikai elemeket bemutató alfejezetekben a sémaalapú megközelítés és a prototípuselv mellett a kontinuumelv is érvényesül a magyarázatokban. Az egyes kategóriák elhatárolása esetében nem az a cél, hogy bizonyos kritériumok mentén egyértelműen besorolható legyen minden példány valamelyik kategóriába. Éppen ellenkezőleg, az *Osiris Nyelvtan* arra törekszik, hogy megmutassa az egyszerre több kategória tulajdonságait hordozó példányokat is, rámutatva arra, hogy két kategória példányai sok esetben kontinuumot alkotnak, a prototipikus példányok közötti számos, kisebb vagy nagyobb mértékben átmenetet képező esettel. A *Jelentéstan* fejezet magyarázataiban többek között ilyen kontinuumot alkotnak az imperfektív és a perfektív aspektusú igék, a segédigék és a tartalmas jelentésű igék vagy a határozatlan névelő és a számnév használatának a különféle funkciói.

A *Jelentés*tan utolsó három alfejezete az összetettebb nyelvi szerkezetekre, a mondatra és a diskurzusra koncentrál. Az *Osiris Nyelvtan* leírásában a mondat egy jelenetet fejez ki sematikusán, amelynek fő összetevői az esemény, a szereplők és a körülmények. A szereplők a hagyományos nyelvtanok vonzatainak, a körülmények pedig a szabad határozóknak feleltethetők meg. A vonzatok és a szabad határozók elkülönítése, a két kategória közötti határvonal meghúzása a nyelvészeti kutatások egyik régi problémája. Az *Osiris Nyelvtan* ebben az esetben is a kontinuumelvet érvényesíti: a mondat szereplői és körülményei között nincsen éles választóvonal. A mondat jelentésszerkezetének a leírása során a szerző érinti még az intranzitív és tranzitív jelentés problémakörét, a személy- és számjelölést, a mondat tér- és időszerkezetét, a topik és a fókusz jelenségét, valamint a szórend, a határozottság és a szubjektívizáció kérdését. Az utolsó előtti, Kugler Nóra által írt alfejezet az evidencialitás és a modalitás témájával foglalkozik, vagyis azokkal az esetekkel, amikor egy jelenet mondatbeli leírása során a megnyilatkozó reflektál a közölt információ forrására, vagy arra, hogy a jelenet nem faktuális, hanem egy lehetséges szituációra vonatkozik. A *Jelentés*tan utolsó alfejezete röviden tárgyalja a szöveg szerkezetét és feldolgozását, külön hangsúlyt helyezve a dologfolytonosság kifejezésére.

Az *Osiris Nyelvtan* következő nagy fejezete a Ladányi Mária által írt *Alaktan*. Az *Alaktannak* a Bevezetést követő 2. alfejezete a szavak belső szerkezetével foglalkozik, illetve meghatározza a morfológia által vizsgált elemtípusokat, a szót, a szóalakot és a szóelemet. A szó definiálása kapcsán a szerző megkülönbözteti a fonológiai szót, a morfológiai szót, a szótári szót és a lexikai szó kategóriáját, megállapítva, hogy a morfológiai jelenségek leírására a morfológiai szó fogalma tűnik a legalkalmasabbnak. Az alfejezet érinti a toldalékalternánsok és a többalakú tövek kérdését is. A 3. alfejezet a magyar nyelv morfológiai műveleteit tárgyalja, amelynek legalapvetőbb típusa az affixáció, azaz a szó(tő) + toldalék típusú mintázat. Az affixáció mellett a szerző bemutatja a grammatikai jelentéseknek a segédigék és viszonzyszók segítségével történő analitikus kifejezését, valamint az olyan, a magyar nyelvben csak ritkán előforduló morfológiai eszközöket is, mint a reduplikáció (pl. *be-benézett*) vagy a szóelemek sorrendiségének a kihasználása.

A 4. alfejezet az összetett morfológiai egységek szemantikai és alaki elemezhetőségével foglalkozik. A szerző által bevezetett középponti fogalom a jelöltség, illetve jelöletlenség. A kevésbé összetett, a beszédszituációban könnyebben elérhető, feldolgozható fogalmi összefüggések szemantikailag jelöletlenebbek, míg az ezekhez mint vonatkoztatási alapokhoz képest feldolgozott összetettebb, nehezebben elérhető fogalmi összefüggések szemantikailag jelöltebbnek minősülnek. Az *Osiris Nyelvtan* magyarázata szerint a szemantikailag jelölt fogalmi viszonyok általában az alaki oldalon is kódolódnak, azaz valamilyen morfológiai eszköz alakilag jelzi a jelöletlen alapalaktól való eltérést. Például „a főnevek esetében a többes szám jelentését az egyes számra mint alapértelmezésre vonatkoztatva dolgozzuk fel, vagyis a szemantikailag alapértelmezésként kezelt, így jelöletlennek tekintett egyes számhoz képest a többes szám szemantikailag vonatkoztatottnak, tehát jelöltnak számít” (522). A többes számú főnévnek ezt a szemantikai jelöltségét kódolja alakilag a többes szám jele. Amennyiben formailag teljesül az az elvárásunk, hogy a szemantikai jelöltség morfológiailag is kódolva legyen, akkor alaki/morfológiai jelöletlenségről beszélhetünk. Amennyiben azonban nem kódolódik a szemantikai

jelöltség valamilyen morfológiai eszközzel, vagyis a forma nem teljesíti a szemantikai jelöltséghez kapcsolódó elvárásunkat, akkor alaki/morfológiai jelöltség áll fenn. Az ilyen, morfológiailag jelöltebb eseteket nehezebb feldolgozni, mint a morfológiailag jelöletlen eseteket. A szerző az összetett morfológiai szerkezetek leírására a jelöltség-jelöletlenség fogalompárja mellett bevezeti a szerkezeti ikonikusság és a szemantikai és alaki áttetszőség fogalmait is, illetve érinti a komponensek tartalmasságának vs. sematikusságának, autonómiájának vs. függőségének és más elemekhez való kapcsolhatóságának a kérdését. A morfológiai szerkezeteknek ezek a jellemzői a kognitív nyelvészeti keretnek megfelelően nem diszkrét kategóriákként, hanem fokozati tulajdonságokként jelennek meg.

Az 5. alfejezet a séma irányából magyarázza a morfológiai szerkezeteket. Az *Osiris Nyelvtan* leírásában séma és megvalósulás között kétirányú a viszony. Egyrészt a sémák a nyelvhasználat során a konkrét morfológiai szerkezetekből absztrahálódnak a szerkezetek közös alaki és jelentésbeli tulajdonságai alapján, másrészt a sémák mintaként szolgálnak az egyes konkrét morfológiai szerkezetek létrehozására. A szerző hangsúlyozza, hogy a mintázatok általánosítása több szinten is végbemehet, vagyis nemcsak a konkrét morfológiai szerkezetekből, hanem magukból a sémákból is absztrahálódhatnak még sematikusabb sémák. A sémák erőssége a hatályuk alá tartozó, a sémát megvalósító morfológiai szerkezetek típusgyakoriságától függ. A szerző sémák versengéseként elemzi azt az esetet, amikor egy adott funkció több morfológiai mintázatban is megvalósulhat. Ilyenkor a megvalósulás módjában többnyire a sémák erőssége, valamint a séma és a megvalósulás közötti kidolgozási távolság a döntő tényező.

A 6. alfejezet a morfológiai produktivitás és a morfológiai kreativitás témáját tárgyalja. Produktívnek tekinthetők azok a sémák, amelyeket „a nyelvhasználók egy adott nyelvéllapotban kisebb-nagyobb gyakorisággal alkalmaznak új szavak és szóalakok létrehozására” (545). A szerző hangsúlyozza, hogy a morfológiai produktivitás fokozati jellegű, és elsősorban a sémák típusgyakoriságával, illetve erősségével függ össze. A morfológiai kreativitás olyan átfogóbb fogalomként értelmeződik, amely az új szavaknak vagy szóalakoknak a produktív mintázatokra épülő sémakövető képzésmódjai mellett az egyéb, a sémától részben eltérő, a nem produktív sémákat használó és a teljesen egyedi képzésmódjait is magában foglalja. A 7. alfejezet a magyar nyelv inflexiós rendszerét, azaz a ragozás és a jelezés különböző típusait írja le átfogó módon, elsőként az igei, majd a névszói inflexiót tárgyalva. A 8. alfejezet a magyar nyelvre jellemző szóalkotási módokat mutatja be részletesen, elsőként a szóösszetétel, majd a szóképzés, végül az igekötőzés különböző típusait sorra véve. A 9. alfejezet a grammatikai egységeknek – elsősorban a képzőknek – a poliszémájával és szinonimájával foglalkozik, rámutatva arra, hogy a magyarban bizonyos képzőknek több jelentése is lehet, illetve hogy különböző képzőknek bizonyos jelentései egymással többé-kevésbé megegyezhetnek. A 10. alfejezet témája a morfológiai változás. A szerző bemutatja, hogy már létező morfológiai sémák hogyan változhatnak meg, illetve sorra veszi azokat a folyamatokat, amelyek eredményeképpen új morfológiai sémák épülhetnek ki. Az alaktan záró, 11. alfejezete rámutat a kontextusnak az összetett morfológiai szerkezetű szavak megértésében játszott szerepére, illetve bemutatja azt is, hogy a morfológiailag összetett szerkezetű szavak miképpen játszhatnak szerepet a szöveg stílusának a megteremtésében.

Az *Alaktant* követő *Mondattan* fejezet három nagy egységre tagolódik. A Bevezetés és az azt követő első nagy, az elemi mondat (= egyszerű mondat és tagmondat) leírásával foglalkozó alfejezet szerzője Imrényi András. A következő alfejezet a mondat típusokat mutatja be részletesen, ennek a szerzője Kugler Nóra. Az ugyancsak Kugler Nóra által írt harmadik nagy alfejezet az összetett mondatokkal foglalkozik. Az elemi mondat leírása az Imrényi (2013) által kidolgozott többdimenziós viszonyhálózati modellben történik. Az *Osiris Nyelvtan* megközelítésében a prototipikus elemi mondat egy lehorgonyzott folyamatot ábrázol. „Valamely folyamat típus egy példányának a lehorgonyzása [...] azt jelenti, hogy »elhelyezzük« azt a beszéd-szituációhoz képest, például meghatározzuk idejét a beszéddidőhöz viszonyítva” (666). Az *Osiris Nyelvtan* leírásában a mondatok konstrukciós sémák megvalósulásaként jönnek létre, egy mondat egyszerre több sémát is megvalósíthat. A séma-alapú kategorizálás mellett az elemi mondatok prototípusalapon is kategorizálhatók. A prototipikus, alapbeállításként értelmezhető központi típus a semleges pozitív kijelentő mondat. A többi mondat típus ehhez az alapbeállításhoz képest ragadható meg. Ezeknek a funkciója valamilyen szempontból (polarítás, illokúció, semleges-ség) eltér az alapbeállítástól, ami a formai oldalon is jelölődik, azaz ezek a mondatok egy vagy több formai tulajdonság tekintetében eltérnek a semleges pozitív kijelentő mondat formájától.

Az *Osiris Nyelvtan* a mondatok belső szerkezetét formai jelöléssel asszociált jelentésviszonyok többdimenziós hálózatoként elemzi. A mondat D1 dimenziójában vizsgálható a mondat által előhívott folyamat és annak szereplői, körülményei. A lehorgonyzott folyamatot előhívó ige és a folyamat szereplőit, körülményeit kidolgozó nyelvi elemek közötti jelentéstani viszonyt különféle formai megoldások (esetragozás, egyeztetés, névutók használata) teszik felismerhetővé. A D1 dimenzióban történő mondatelemzés függőségi, azaz alaptag-bővítmény viszonyokkal ragadja meg az ige és a szereplőkre, körülményekre utaló elemek közötti kapcsolatot (alanyi, tárgyi vagy határozói viszony), valamint a szerkezetes bővítmények (pl. jelzős szerkezetek) elemei közötti viszonyt. A szerző hangsúlyozza, hogy bizonyos esetekben a lehorgonyzott folyamatot nem önmagában az ige, hanem egy több elemből álló komplex szerkezet fejezi ki (pl. segédige + főnévi igenév). Az *Osiris Nyelvtan* magmondatnak nevezi azt a legkisebb egységet egy elemi mondaton belül, „amely kifejezi a mondatban ábrázolt lehorgonyzott folyamatot, azaz tartalmazza a folyamat típus előhívásához, illetve a folyamat típus egy példányának a lehorgonyzásához szükséges (az idő, a mód, a szám és a személy kategóriáit kifejező) elemeket” (1072). A magmondat terminus használata kiváltja az állítmány terminusnak a használatát, így azzal a hagyományosan kettős állítmányos szerkezeteknek nevezett esetek tárgyalásáig nem is nagyon találkozhatunk.

A D2 dimenzióban a mondat közlési funkciójának (beszédcselekvés-értékének és polaritásának) az elemzése történik. A szerző bevezeti a protoállítás fogalmát, amely egy semleges pozitív kijelentő magmondatot, vagyis egy olyan magmondatot, amelynek funkciója egy lehorgonyzott folyamat időbeli megvalósulásának az állítása. A magmondatot bővítő elemek nem csupán kidolgozhatják a protoállítását, hanem az alapbeállítástól eltérve meg is változtathatják annak közlési funkcióját. Ezt a szerző a kiterjesztés és a felülírás operátorviszonyaival ragadja meg, ahol az operátor a kiterjesztő vagy felülíró kifejezés, az operandum pedig a kiterjesztett vagy felülírt protoállítás. A kiterjesztés funkciója a protoállítás érvényességének,

alkalmazásának a bővítése az adott kontextusban (pl. *Mari is elutazott*). A kiterjesztést formai oldalon a kiterjesztő kifejezésnek (általában) a kiterjesztett kifejezés előtti pozíciója és erősebb hangsúlyozása jelöli. Felülírás esetén a felülíró operátor és a felülírt protoállítás jelentése konfliktusban áll egymással (pl. *JÁNOS utazott el Párizsba; János NEM utazott el Párizsba*). A felülíró viszonyt formailag a felülíró kifejezésnek a magmondatot közvetlenül megelőző szórendje, az erős hangsúlyozása, illetve a magmondat fordított szórendje és hangsúlytalan jellege jelöli. A szerző vizsgálja az operátorláncokat is, azaz azokat az eseteket, amikor egy operátor által módosított szerkezet jelentését módosítja még egy operátor, valamint az olyan további mondat típusokat is, mint a felszólító, az eldöntendő kérdő, az óhajtó és a felkiáltó mondatok – ez utóbbiak részletesebb leírását a mondat típusokról szóló részben olvashatjuk.

A D3 dimenzióban az elemi mondaton belüli kontextualizáló viszonyok írhatók le. Ebben a dimenzióban a mondat mint kontextusba ágyazott üzenet értelmeződik. A kontextualizáló viszony „egy kontextualizáló kifejezés és egy kontextualizált hálózatrész közötti kapcsolat a mondatban. A kontextualizáló szerepe a kontextualizált hálózatrész feldolgozásának a megkönnyítése, illetve az annak értelmezésével kapcsolatos beszélői szándékok jelölése” (1071). A kontextualizáló elemek általában a mondat elején vagy végén szerepelnek, és kevésbé hangsúlyosak. A szerző a kontextualizációnak különböző típusait különíti el: a személyhez, dologhoz kötést, az időbeli és térbeli elhelyezést, az episztemikus modalitást és evidencialitást, az attitűdjelölést, a diskurzus részei közötti kapcsolatok feldolgozását és a mondatbevezető típusjelölők alkalmazását. A *Mondattan* fejezet leírásában a mondat elemei egyidejűleg vesznek részt a három dimenzió különböző viszonyrendszerében. Ugyanakkor a szerző hangsúlyozza, hogy „sok esetben megfigyelhető, hogy ami az egyik dimenzióban a hálózat pontja, elemi egysége, az egy másik dimenzióban összetett hálózatrész” (759).

A *Mondattan* második, Kugler Nóra által írt nagyobb egysége a mondat típusokat tárgyalja részletesen. A főbb mondat típusok olyan konstrukciós sémákként, azaz sematikus forma-jelentés párokként értelmeződnek, amelyek a tudás, a cselekvés és az érzelem horizontjának valamelyikét helyezik előtérbe. A mondat típusok leírása a semleges, pozitív kijelentő mondatához mint alapbeállításhoz képest történik, amelyet formailag az jellemez, hogy nem tartalmaz kiemelkedő nyomatékot és szórendi inverziót. A kijelentő mondat funkciója valamely elgondolás, vélekedés hozzáférhetővé tétele. A többi mondat típus esetében a semleges, pozitív kijelentő mondattól való formai eltéréssel jelölődik a kijelentő mondattól való funkcionális eltérés. Ezt a funkcionális eltérést formailag az intonáció, a szórend, illetve morfológiai és lexikális jelölők kódolhatják. A szerző a megnyilatkozó tudását előtérbe helyező kijelentő mondat típus mellett bemutatja a tudás mellett a beszélőtárs verbális válaszát is előtérbe helyező kérdő mondat típust, a cselekvést előtérbe helyező felszólító mondat típust, az érzelmet előtérbe helyező felkiáltó mondat típust, valamint a kívánt jelenetet és a beszélői vágyat előtérbe helyező óhajtó mondat típust, illetve ezen fő mondat típusoknak számos alcsoportját. A mondat típusok bemutatása a prototípuselv mentén történik. Az egyes mondat típusok rendelkeznek prototipikus és kevésbé prototipikus, illetve periférikusabb altípusokkal egyaránt. A periférikusabb altípusok sok esetben olyan határesetekként értelmeződnek, amelyek két mondat típus tulajdonságait is felmutatják. Az *Osiris Nyelvtan* leírásában tehát a

mondattípusok különböző megvalósulásai kontinuumot alkothatnak. A szerző olyan további periférikusabb mondattípusokat is tárgyal, mint a feleletek, a nyelvi interakció szervezésére szolgáló mondatok és a feliratok.

A *Mondattan* fejezet harmadik, úgyszintén Kugler Nóra által írt egysége az összetett mondatokat tárgyalja. A funkcionális kognitív megközelítésben a több különálló egyszerű mondathoz képest az összetett mondatok a tagmondatok által kifejezett jeleneteket az integráció nagyobb fokán konstruálják meg. Az *Osiris Nyelvtan* a hagyományos elgondolással megegyező módon megkülönbözteti az alárendelő és a mellérendelő összetett mondatokat. A kötetben követett sémaalapú megközelítésnek megfelelően az alárendelő és mellérendelő tagmondatkapcsolatokat konstrukciós sémákként elemzi a szerző. Az alárendelő összetett mondat olyan hierarchikus viszonyként értelmeződik, ahol egy jelenet valamely részét külön tagmondatban, önálló jelenettel dolgozzuk ki. A főmondatban ábrázolt jelenet valamely részét önálló jelenettel kidolgozó mellékmondat a főmondat függőségi viszonyhálózatából (D1 dimenzió) dolgozza ki az egyik csomópontot. Ezzel szemben a mellérendelő összetett mondat olyan nem hierarchikus viszonynak tekinthető, amely két vagy több jelenetnek a közöttük felismert viszony alapján való összekapcsolásával jön létre. A két nagy kategória leírásában középponti szerepet kap a tagmondatok sorrendje, amelyhez kapcsolódóan a szerző vizsgálja a tagmondatok felcserélhetőségének, közbeékelődésének, illetve az egymásra következés motiváltságának a kérdését. A prototipikus alárendelő és mellérendelő tagmondatkapcsolatok mellett a szerző számos további altípust is megkülönböztet, rámutatva arra, hogy a két nagy kategória perifériáján lévő típusok sok esetben olyan határeseteknek tekinthetők, amelyek a mellérendelő és az alárendelő összetett mondatok bizonyos jellegzetességeit egyaránt felmutatják. Az *Osiris Nyelvtan* leírásában tehát az alárendelő és a mellérendelő összetett mondatok kategóriái között nincsen éles határ, a különböző mondattípusok egy kontinuum mentén helyezhetők el. A szerző a fejezet végén a mondatátzövődéssel, a kettős állítmánnyal és további szerkezetvegyüléssel létrejövő jelenségekkel is foglalkozik.

A kötet utolsó nagy fejezete a Tátrai Szilárd által írt *Pragmatika*. A *Pragmatika* fejezet célja a grammatikai sémák megvalósulását befolyásoló fontosabb diszkurzív, kontextuális és közösségi tényezőknak a bemutatása. A Bevezetőt követő 2. alfejezet a nyelvi tevékenységet értelmezi, hangsúlyozva, hogy annak szociokulturális és kognitív jellemzői kölcsönösen feltételezik egymást. A diskurzusokat a szerző közös figyelmi jelenetekként ragadja meg, majd elkülöníti a diskurzusok interszubjektív (megismerő), interperszonális (kapcsolatteremtő) és a diskurzusok felépítésének, megszervezésének a képességére vonatkozó diszkurzív metafunkcióját. A nyelvi tevékenység olyan, a résztvevők kommunikációs igényeinek a kielégítését megcélzó adaptív tevékenységként értelmeződik, amely magában foglalja a nyelvi lehetőségekből való választást és a lehetséges választások közötti egyezkedés folyamatát. A szerző ugyancsak ebben az alfejezetben elemzi az egymás iránti szociális figyelem működésén alapuló udvarias nyelvi viselkedést, hangsúlyozva, hogy az udvariaság viszonyfogalom, nem pedig bizonyos nyelvi kifejezések inherens sajátossága.

A 3. alfejezet a kontextus fogalmát tárgyalja. Az *Osiris Nyelvtan* meghatározásában a kontextus „a diskurzus résztvevőit, illetve azok fizikai világát (tér- és időbeli viszonyait), társas világát (szociokulturális viszonyait) és mentális világát (mentális állapotait) magában foglaló interszubjektív viszonyrendszer, amely a résztvevők

közös háttértudásaként a nyelvi szimbólumok sikeres referenciális értelmezését teszi lehetővé” (1071). A szerző a kontextusnak a meghatározásban szereplő összetevőit részletesen vizsgálja, majd bemutatja a kontextusfüggő kiindulópontok működését, a különböző résztvevői szerepeket, a kontextualizációt, azaz a kontextus létrehozásának folyamatát, valamint a kontextuális utasítások jelenségét. A kontextus kérdéséhez szorosan kapcsolódik a 4. alfejezet témája, a deixis. A szerző a deixisek négy nagy típusát különíti el, a térdeixist, az idődeixist, a társas deixist és a diskurzusdeixist. Ugyanakkor hangsúlyozza, hogy a deixis nyitott, prototípuselvű kategória, amely a beszédesemény fizikai és társas összetevőit előtérbe helyező prototipikus deiktikus kifejezések mellett olyan periférikusabb kategóriatagokat is magában foglal, mint amilyenek az igék és a főnevek diskurzusvilágban való lehorgonyzására szolgáló elemek vagy a megnyilatkozó szociokulturális szituáltóságát érvényesítő kifejezések. Az alfejezet bemutatja a deiktikus kivetítés jelenségét is, azaz a deixisek használatának azt a módját, amikor a deiktikus centrum, vagyis az a kiindulópont, amihez viszonyítva a deixisek értelmezhetők, részlegesen vagy teljesen áthelyeződik a beszélőről a beszédesemény egy másik résztvevőjére vagy a diskurzus valamely szereplőjére.

Az 5. alfejezet a megnyilatkozás fogalmát tárgyalja, amely műveleti szempontból figyelemirányítási aktusként, szerkezeti szempontból pedig figyelemirányítási egységként értelmeződik. A szerző bemutatja a megnyilatkozások jellegzetes kapcsolódási mintázatait, valamint a több megnyilatkozásból álló dialogikus és az egy megnyilatkozásból álló monologikus protodiskurzus sajátosságait. A leírás hangsúlyozza, hogy a két protodiskurzus között nincsen éles határ. Az alfejezet emellett a megnyilatkozások szerveződésével és az elemi mondatok megnyilatkozásbeli szerepével is foglalkozik. A 6. alfejezet a beszédaktusokat tárgyalja, bemutatva azt, hogy a performatív igék mellett milyen további nyelvi konvenciók jelölhetik a mondatok beszédcselekvés-értékét. A legprototikusabb beszédaktusok a deklarációk, a kategória perifériáján pedig az expresszívumok és az asszertívumok állnak. A mondat cselekvésértékét konvencionálisan jelölő közvetlen beszédaktusok mellett részletes leírást kapunk a kevésbé prototipikus közvetett beszédaktusokról is, amelyek értelmezésében nagy szerepet játszik a kontextus és a metonimikus gondolkodás. A 7. alfejezet az implicit jelentéssel foglalkozik. A szerző megközelítésében az implicit jelentések a megnyilatkozási stratégia részeként jelennek meg, felismerésük és értelmezésük pedig kontextuális ismereteket mozgósító következtetési folyamatok révén történik. Az alfejezet az implicit jelentés két nagy típusát különíti el: az implicit jelentések nyelvi konvenciókhoz (lexikai elemekhez, szerkezeti megoldásokhoz) kötött létrehozásának a módját és a nyelvi konvenciókhoz nem kapcsolódó, pusztán a nyelvileg explicitté tett információk kontextusfüggő értelmezése révén létrejövő módját. Az előbbi csoportba sorolódik az előfeltevés és a konvencionális implikátúra, az utóbbiba pedig a társalgási implikátúra.

A *Pragmatika* fejezet és egyben az egész kötet utolsó alfejezete a jelentésképzés tudatosságának a kérdéskörét járja körül, bevezetve a pragmatikai tudatosság és a metapragmatikai tudatosság fogalmait. A pragmatikai tudatosság azzal függ össze, „hogy a diskurzusok résztvevői mennyire tartják ellenőrzésük alatt a kommunikációs igényeik kielégítésével kapcsolatos választásaikat és az egyezkedéseiket kísérő társas kognitív folyamatokat” (1077). A metapragmatikai tudatosság pedig „a diskurzus résztvevőinek reflexív viszonyulása a nyelvi tevékenységhez,

illetve az annak közegében zajló dinamikus jelentésképzéshez” (1073). A résztvevők pragmatikai és metapragmatikai tudatosságának a mértéke az egyes diskurzusok, illetve a diskurzusok egyes részei estében is eltérő lehet. Az alfejezet bemutatja a metapragmatikai tudatosságnak a megfigyelhető nyelvi nyomait, a metapragmatikai jelzéseket, amelyeknek a szemantikai kidolgozottsága ikonikusan leképezi a metapragmatikai tudatosság mértékét. A szerző a metapragmatikai tudatossághoz kapcsolódva tárgyalja az irónia jelenségét is.

Az *Osiris Nyelvtan* a funkcionális kognitív nyelvészeti alapelvek mentén a magyar nyelvet koherens módon írja le, a különböző fejezetek magyarázatai feszültségmentesen illeszkednek egymáshoz. A szerzők a magyarázatok lépéseit, illetve a magyarázatok kiindulópontjául szolgáló alapelveket mindig kifejtették. Az *Osiris Nyelvtan* a nyelvészetben járatanabb olvasóknak is ajánlható. A kötet a szükségesnél nem tartalmaz több nyelvészeti terminust, a könyvbe bekerült terminusok pedig pontosan meg vannak határozva. Ha egy terminus értelmezésére nem emlékszünk, akkor a kötet végén szereplő részletes fogalomtárhoz lapozhatunk, amely a használt nyelvészeti terminusok rövid meghatározásait tartalmazza. Az *Osiris Nyelvtan* a nyelvészettel professzionálisan nem foglalkozó, de a nyelvészet iránt érdeklődő olvasók számára nemcsak érthető, hanem feltételezhetően érdekesítő szöveg is lehet. A szerzők sikerrel teljesített célkitűzése ugyanis nem csupán az volt, hogy nyelvtani kategóriákat állapítsanak meg, és leírják azok formai tulajdonságait, hanem az, hogy megragadják a nyelvtani kategóriák mögött húzódó szemantikai és nyelvhasználati motivációkat.

Az *Osiris Nyelvtan* fejezetei és alfejezetei egymáshoz szervesen kapcsolódva, jól követhetően mutatják be a magyar nyelv grammatikai rendszerét. Ami az olvasás során néha zavaró volt, az bizonyos témáknak a többszöri tárgyalása a könyv különböző részein. Például a mondat jelentéséről a *Mondattan* fejezet mellett a *Jelentéstan* egyik alfejezetében is szó van. A mondat típusok kérdése pedig a mondat típusokat részletesen tárgyaló alfejezet mellett előkerül az elemi mondat foglalkozó alfejezetben, valamint a *Hangtan* és a *Pragmatika* egyik alfejezetében is. Hasonlóan, az implicit jelentés kérdésével a *Jelentéstan* és a *Pragmatika* fejezet egy-egy alfejezete is foglalkozik, az ige bővítményszerkezetének a kérdését pedig a *Jelentéstan* fejezetben tárgyalja az ige jelentését bemutató alfejezet, a mondat jelentését bemutató alfejezet, valamint a *Mondattan* fejezetnek az elemi mondatokkal foglalkozó alfejezete is. Természetesen az egyes nyelvi jelenségek több szempont alapján is bemutatathatóak, a fenti esetekben is egy téma újbóli szerepeltetésekor új leírási szempontokat is megismerhetünk. Az is belátható, hogy bizonyos jelenségek tárgyalását nem feltétlenül lehet mellőzni egy fejezetből, például nem biztos, hogy szerencsés lett volna a mondat típusok szupraszegmentális jellemzőinek a tárgyalását kihagyni a *Hangtan* fejezetből, és azt a *Mondattan* fejezetre korlátozni. Ugyanakkor a témák újbóli szerepeltetése bizonyos mértékű redundanciát azért magában rejt. Egy esetleges újrakiadás esetén érdemes lenne a szerzőknek átgondolni, hogy mely esetekben lehet összevonni bizonyos jelenségeknek a könyv különböző részein való tárgyalását.

Az *Osiris Nyelvtan*ban alkalmazott magyarázó elvek jelentős mértékben eltérnek az utóbbi két évtizedben megjelent nyelvtanok, például a *Magyar grammatika* (Keszler 2010) vagy az *Új magyar nyelvtan* (É. Kiss–Kiefer–Siptár 2003) magyarázó elveitől. Ez persze nem meglepő, hiszen ezek a nyelvtanok az *Osiris Nyelvtantól*

nagymértékben különböző elméleti keretekben íródtak, amelyek mögött más előfeltevések vannak a nyelvről, illetve a nyelvtani leírás feladatáról és hatóköréről. Éppen ezért az *Osiris Nyelvtan* összemérése a *Magyar grammatikával* vagy az *Új magyar nyelvtannal* óhatatlanul nyelvészeti keretek összemérésévé válna, amely minden bizonnyal túlmutat egy recenzió feladatán. A nyelvelméleti szempontok és az azokból következő magyarázati módok összehasonlítása helyett így itt csak négy „kézfelfoghatóbb” dologra utalnék (amelyek mögött persze részben az elméleti keretek különbözősége áll).

Egyrészt az *Osiris Nyelvtan* nagymértékben támaszkodik korpuszadatokra. Ez újdonságnak tekinthető a *Magyar grammatika* vagy az *Új magyar nyelvtan* eljárásához képest, amelyek fejezeteiben nem, vagy csak elenyésző mértékben szerepelnek korpuszból vett példák. A korpuszadatok használata révén az *Osiris Nyelvtan* árnyaltan tudja bemutatni az egyes nyelvtani kategóriákat és a kategóriák közötti átmeneti eseteket. Másrészt az *Osiris Nyelvtan* az *Új magyar nyelvtan*hoz hasonlóan – persze attól teljesen eltérő megközelítésben – foglalkozik a szórenddel. Ezt azért fontos leszögezni, mert az *Új magyar nyelvtannal* és most már az *Osiris Nyelvtannal* szemben a *Magyar grammatika* egyik hátránya, hogy csak érintőlegesen foglalkozik szórendi kérdésekkel. Harmadrészt, ahogyan arra az ismertető elején is utaltam, az *Osiris Nyelvtan* máshol húzza meg a grammatikai leírás határait, mint az említett másik két nyelvtan. Az *Osiris Nyelvtannak* a szemantikát középpontba helyező és a nyelvhasználói perspektívát is bevonó megközelítése miatt a nyelvtani leírás részévé válik a jelentéstan és a pragmatika is. Hangsúlyozandó, hogy a funkcionális kognitív megközelítésből adódóan a nyelvleírásnak ezek a területei nem csupán a maguk fejezeteiben, elszigetelt módon, hanem a morfológiával és a szintaxissal foglalkozó fejezetekben is szervesen jelen vannak, hiszen ebben a megközelítésben a morfológiai és szintaktikai szerkezetek formai tulajdonságait a jelentés irányából magyarázzák. Végül érdemes még megemlíteni az *Osiris Nyelvtannak* azt a megoldását, hogy bár szerepelnek benne szófajokkal foglalkozó fejezetek, azok nem a könyv külön egységeként – mint a *Magyar grammatikában* – hanem a *Jelentéstan* fejezetbe beágyazva, annak alfejezeteiként jelennek meg. A szófajok a *Jelentéstan* fejezetben értelemszerűen elsősorban mint jelentéstani kategóriák értelmeződnek. A szemantikai szempontok eltérbe helyezése a szófajok bemutatása során összhangban van a kognitív nyelvészeti keret előfeltevéseivel, ugyanakkor a szintaktikai viselkedésre vonatkozó jellemzőket kevésbé részletező leírást a későbbi kutatások során kiegészíthetőnek gondolom. Feltűnő volt az is, hogy a határozószók csoportja nem szerepel a szófajokat bemutató fejezetek között.

A kötet ismertetése nem törekedhetett teljességre, de remélhetőleg arra elegendő, hogy képet adjon az *Osiris Nyelvtanban* tárgyalt főbb témákról, illetve a nyelvi jelenségek megközelítésének a módjáról. Az *Osiris Nyelvtan* nem egy, a magyar nyelvre már kidolgozott nyelvtani rendszert gondol tovább, hanem egy olyan nyelvtani modellt dolgoz ki, amit a magyarra átfogó módon eddig még nem alkalmaztak. Éppen ezért a könyv egyes fejezeteinek az ismertetése során próbáltam nagyobb hangsúlyt fektetni annak bemutatására, hogy miképpen érvényesülnek a fejezetekben a funkcionális kognitív nyelvészet legfontosabb alapelvei: a használatalapúság, a jelentéscentrakusság, a prototípuselv, a kontinuumelv, a sémaalapúság és a konstrukciós megközelítés. Egy átfogó nyelvtan ideális esetben nem csupán

összegzése az adott nyelvészeti keretben végzett sokéves kutatómunkának, hanem kiindulópontja a jövőbeli kutatásoknak, új kutatási kérdésekkel és perspektívákkal. Az *Osiris Nyelvtan*nak minden esélye megvan arra, hogy az elkövetkező években ilyen kiindulópontul szolgáljon a magyar nyelvvvel foglalkozó funkcionális és kognitív nyelvészeti kutatások számára.

Horváth Péter
ELTE Digitális Bölcsészet Központ

Hivatkozások

- Croft, William – D. Alan Cruse 2004. *Cognitive Linguistics*. (Cambridge Textbooks in Linguistics 22) Cambridge: Cambridge University Press.
- É. Kiss Katalin – Kiefer Ferenc – Siptár Péter 2003. *Új magyar nyelvtan*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Imrényi András 2013. *A magyar mondat viszonyhálózati modellje*. (Nyelvtudományi Értekezések 164) Budapest: Akadémia Kiadó.
- Keszler Borbála (szerk.) 2010. *Magyar grammatika*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Kövecses Zoltán – Benczes Réka 2010. *Kognitív nyelvészet*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Kugler Nóra 2015. *Megfigyelés és következtetés a nyelvi tevékenységben*. (Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 179) Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Langacker, Ronald W. 1999. Assessing the cognitive linguistic enterprise. In Theo Janssen – Gisela Redeker (szerk.) *Cognitive Linguistics. Foundations, Scope, and Methodology*. (Cognitive Linguistics Research 15) Berlin: Mouton de Gruyter.
- Langacker, Ronald W. 2008. *Cognitive Grammar. A Basic Introduction*. Oxford, New York: Oxford University Press.
- Tátrai Szilárd 2011. *Bevezetés a pragmatikába. Funkcionális kognitív megközelítés*. (Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 131) Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Tolcsvai Nagy Gábor 2011. *Kognitív szemantika*. Nyitra: Konstantin Filozófus Egyetem, Közép-európai Tanulmányok Kara.
- Tolcsvai Nagy Gábor 2013. *Bevezetés a kognitív nyelvészetbe*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Tolcsvai Nagy Gábor 2016. *Az ige a magyar nyelvben: funkcionális elemzés*. (Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 181) Budapest: Tinta Könyvkiadó.